

ХРОНІКА КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ

(оглядова довідка за матеріалами преси,
Інтернету та неопублікованими документами
за жовтень 2017 року)

Роком охорони культурної спадщини оголошено 2018 рік в Україні та в Європейському Союзі. У зв'язку з цим Міністерством культури України започатковано проект «Малі міста – великі враження», у рамках якого шляхом проведення відкритого конкурсу буде відібрано шість об'єднаних територіальних громад або малих міст для впровадження пілотних культурних стартапів, що пов'язані з культурною спадщиною, реалізація яких сприятиме подальшому культурно-економічному розвитку територій.

Продовжувалися заходи з *відзначення в Україні 500-річчя Реформації*. Так, у приміщенні Національної опери у жовтні відбулася урочиста Академія за участі офіційних осіб держави, зокрема першого заступника Міністра культури України С. Фоменко, представників депутатського корпусу та релігійних організацій. У рамках заходу було презентовано фільм В. Кіпіані «Реформація та її батько Лютер» та пройшов святковий концерт за участі Київського симфонічного оркестру і хору та Національної академічної капели «Думка». Крім того, урочиста Академія з нагоди 500-річчя Реформації відбулась у Львівському національному театрі опери та балету ім. С. Крушельницької. Також пройшла низка тематичних наукових конференцій. Серед них, міжнародні: у Києві – науково-богословська «Реформація і розвиток освіти», у Луцьку – «За межею страждань», у Меджибізькій фортеці, що в Хмельницькій області, – науково-практична до 500-річчя Реформації. Крім того, відбулись круглі столи: у Луцьку – «Реформація — рух, що змінив світ», у Львові – «Протестантизм: історія та сьогодення», у Чернігові – «Реформація – 500 і Чернігівщина. Вплив духовної культури на розвиток суспільства», а також симпозиуми, семінари, інші наукові та просвітницькі заходи. Бібліотеками України проведено книжкові виставки: Чернівецькою ОУНБ ім. М. Івасюка – історичних документів, праць релігієзнавців, політологів, досліджень істориків під назвою «Реформація та православ'я»; Полтавською ОУНБ ім. І. П. Котляревського – ретроспективи тематичних книг «Європа. Епоха Реформації». На загальнонаціональному суспільному телеканалі відбувалася трансляція циклів

тематичних теле- та радіопередач, демонстрація відповідних документальних і художніх фільмів, підготовлено та випущено наукові, науково-популярні праці та твори діячів Реформації, створено музейні експозиції та художні виставки. Зокрема, у Львівському музеї історії релігії презентовано експозицію «500 років Реформації», а містами України мандрує «Велична Біблія» – виставка 100 сучасних живописних та графічних робіт художників з усієї України: О. Анда, В. Франчука, Б. Єгіазаряна, В. Гонтара, Л. Бернада, С. Маруса та інших. Також в останній день жовтня в Одеському національному театрі опери та балету до цієї дати відбувся концерт.

13–14 жовтня 2017 року за підтримки Міністерства культури України в рамках Міжнародного музичного фестивалю «Харківські асамблеї» в Харківському національному університеті мистецтв імені І. П. Котляревського пройшов *Всеукраїнський форум «Стратегії культурної політики України»*, організований Радою молодих вчених при Міністерстві культури України. У заході взяли участь представники державних інституцій та творчої спільноти, викладачі мистецьких навчальних закладів, лідери громадських організацій, які обговорили проблеми мистецької освіти, сучасний стан фінансування культури, способи стимулювання економічної діяльності в сфері культури та роль культурних індустрій у формуванні креативного та економічного потенціалу країни та регіонів. Мета проведення форуму – розробка механізмів зростання ефективності сфери мистецтва України, встановлення конструктивного діалогу з державними органами, популяризація мистецької освіти як інструменту культурної політики.

Керівники мистецьких шкіл з Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Рівненської областей взяли участь у регіональному *семінарі з питань розвитку початкової мистецької освіти*, який був проведений Міністерством культури України у Львові. На чотирьох модулях семінару учасники опрацювали теми, пов'язані з розвитком закладів початкової мистецької освіти в умовах децентралізації та освітньої реформи, стратегічним плануванням, проектним менеджментом і т.п.

Культура і АТО. Допомога постраждалим на Сході

У закладах культури України пройшли урочистості та різні культурно-мистецькі заходи до *Дня захисника України, Дня українського козацтва та свята Покрови Пресвятої Богородиці*. По всій Україні вшановано пам'ять загиблих під час АТО та у Другій світовій війні, відбулись церемонії нагородження військовослужбовців та волонтерів, концерти, героїко-патріотичні читання, зустрічі з ветеранами АТО, екскурси сторінками історії України, покази документальних фільмів, презентації, виставки та багато іншого.

У столиці, в Національному заповіднику «Софія Київська», 14 жовтня пройшла спільна «Молитва за Україну» за участі предстоятелів Церков, керівників релігійних організацій України та керівництва держави. У Палаці

спорту відбулась суспільно-мистецька акція «Вони присягнули на мир і волю» з концертом військових колективів, народних і заслужених артистів України. Серед гостей заходу – учасники АТО, члени їхніх родин, а також родини загиблих героїв. Окрім того, у цей день на Співочому полі влаштували культурно-мистецький захід «Мужні та незламні» з театралізованою ходою барабанщиків, виступами театру історичної військової традиції та артистів художніх колективів, виставкою майстрів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, тематичними майстер-класами, квестами, командними іграми, масовим виконанням військових патріотичних пісень і Гімну України. Просто неба на Софійській площі як подарунок захисникам Вітчизни відкрито виставку «100 років боротьби за незалежність», яка популяризує донедавна невідомі, або спотворені радянською пропагандою імена та події. Представлено інформаційні банери з найкращими воєначальниками Перших визвольних змагань. Також проводилися виховні години у навчальних закладах, уроки мужності, зустрічі з учасниками АТО та військовослужбовцями Збройних сил України.

Фестиваль патріотичної пісні «Пісні, народжені в АТО», який традиційно мандрує містами, відбувся впродовж жовтня у Дніпрі, Запоріжжі, Калуші Івано-Франківської області та Мелітополі Запорізької області. У рамках заходу записано вже два альбоми, які стали першими в історії незалежної України платівками військових пісень.

13 жовтня у Львові презентовано *музичний альбом сучасної фронтової пісні «Пісні війни»*, який об'єднав 15 композицій та один бонус-трек – сольну пісню барда і волонтерки Х. Панасюк «Дай, Боже, сили нашим солдатам». Автори пісень – бійці, які пройшли АТО або перебувають у зоні воєнних дій та відомі українські артисти, серед яких: вокальна формація «Пікардійська терція», співак і композитор П. Табаков, співачки І. Доля, О. Муха, А. Чеберенчик, А. Приходько та інші. З 5 тис. примірників тисячу передано Генеральному штабу ЗСУ для розповсюдження у військових частинах та госпіталях, ще частину – волонтерським організаціям та військовим капеланам, ще тисячу доправлять на схід для школярів.

У рамках проекту «Український Схід» 13–14 жовтня Міністерство культури України організувало *концертний міні-тур Донеччиною*. За два дні н. а. України, співачка та учасниця гурту «Врода» Н. Шелепницька, композитор, співак Б. Севастьянов, рок-гурт «Без обмежень» та співачка, ведуча хіт-параду «Територія А» радник Міністра культури України А. Рудницька дали чотири концерти для військових у Торецьку та Бахмуті. Завершилася мистецька акція великим концертом «Героям Слава!».

Напередодні Дня захисника України мистецьке волонтерське об'єднання «Музичний батальйон» вирушило з концертним туром на схід країни. У Новгородському, Авдіївці та Покровську для учасників АТО та місцевих мешканців виступили одеський гурт «Друже Музико», київські фолк-рокери

TaRuta, горлівсько-столичний гурт Fata Morgana UA, С. Файфура, В. Панченко, а також івано-франківці «Брати Станіслава», співачка С. Мирвода та інші. Цього разу тур «Музичного батальйону» у зону АТО проходив спільно з проектом «Книжка на схід». Відтак, крім музичних концертів, 13–14 жовтня відбулася низка поїздок у культурні та освітні заклади сходу, де волонтери суттєво оновили бібліотечні фонди та провели цікаві культурно-мистецькі акції.

У рамках *Всеукраїнської акції «Бібліотека українського воїна»*, започаткованої Міністерством культури України ще в 2015 році, координатором акції – Національною бібліотекою України імені Ярослава Мудрого, наприкінці жовтня поповнено книжковий фонд бібліотеки Київського міського клінічного госпіталю ветеранів війни (Пуща-Водиця), де проходять реабілітацію воїни-учасники АТО та лікуються ветерани Другої світової війни. Передано 120 примірників книг, зібраних спільними зусиллями користувачів та працівників бібліотеки, авторами та столичними видавництвами. Серед видань: художня література сучасних українських та зарубіжних авторів, науково-популярні видання з історії української держави, довідкові видання.

У стінах Верховної Ради відкрилася *фотовиставка «Відродження бібліотек сходу України»*, яка висвітлює становище бібліотек у Донецькій та Луганській областях. Під час відкриття заходу відбулося обговорення нагальних проблем бібліотечної галузі, в якому взяли участь народні депутати Г. Гопко, М. Княжицький, В. Сюмар, Я. Дубневич та інші. Ними було передано благодійному фонду «Бібліотечна країна» (один із організаторів виставки) низку цікавих дитячих та історичних, в т.ч. про революцію Гідності, книжок, які відправлять на схід, у бібліотеки Краматорська, Слов'янська, Покровська, Старобільська та інших міст.

У столиці експонувалися: у Національному військово-історичному музеї України – *фотоекспозиція «Герої не вмирають»*, присвячена 3-й річниці виходу українських військових з «Іловайського котла»; у Національному музеї літератури України – *«Портрети добровольців на війні»* харківського художника С. Пущенко, який з 2015 року перебуває в зоні АТО; у Печерській райдержадміністрації – фотопроєкт *«Війномир'я»* члена правління Національної спілки фотохудожників України, учасника АТО О. Харвата; у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого – друга *фотовиставка з циклу «Заради майбутнього»* голови Всеукраїнської організації інвалідів Збройних сил та учасників бойових дій, полковника у відставці О. Маматова, присвячена службово-бойовій діяльності 92-ї окремої механізованої бригади Збройних сил України.

Продовжують мандрувати містами України виставки, присвячені АТО: у Чернігові та Черкасах презентовано *всеукраїнську виставку «Військово-польовий арт»* з гаслом «Життя перемагає війну» (200 арт-об'єктів із національною символікою з предметів військового побуту більше 120 митців народно-ужиткового мистецтва з усієї України), у Чернігові – *«Блокпост пам'яті»*

(близько тисячі експонатів особистих речей військових, знайдених пошуковою групою на полі бою та переданих сім'ями загиблих, автор проекту – П. Нетьов); у Луцьку – світлин «Переможці» (про учасників АТО, які втратили кінцівки, але повернулися до повноцінного життя).

На честь загиблих військовослужбовців в зоні проведення АТО урочисто відкрито: у Києві: пам'ятники розвіднику М. Шаповалу, бійцю 17-го ОМПБ Д. Годзенко та добровольцям АТО; у Миколаєві – меморіал «Струни пам'яті» (стела зі 155 прізвищами загиблих героїв АТО з Миколаївщини); на Дніпропетровщині – меморіал загиблим бійцям 93-ї ОМБр та 20-го ОМПБ; в Донецькій області на горі Карачун – пам'ятник Героям Небесної Сотні та добровольцям; у Харкові – алею слави військовослужбовців, які загинули в зоні АТО; на фасаді Чернігівського музичного училища ім. Л. Ревуцького – меморіальну дошку його випускникам І. Нешку та В. Близнюку, які загинули під час бойових дій на сході країни.

МУЗИКА

8 жовтня завершився *XXVIII Міжнародний фестиваль «Київ Музик Фест»*. За участі провідних оркестрів та хорів України було проведено 5 симфонічних, 5 хорових, 10 камерних концертів, виступи народного та духового оркестрів, марафон академічної музики, презентації книг, серед яких IV том «Української музичної енциклопедії», та багато іншого. Основною локацією імпрез цього року стала Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. Під час заходу було представлено музику 11 країн, в т. ч. і України. У концертній програмі «Із музичної Шевченкіани» у виконанні Державного академічного естрадно-симфонічного оркестру України і Академічного хору імені П. Майбороди Українського радіо прозвучали прем'єри вокально-симфонічних композицій відомих сучасних українських авторів: Л. Дичко, М. Шведа, В. Степурка, Б. Кривоуста. Національний заслужений академічний оркестр народних інструментів виконав твори Ю. Шевченка, М. Стецюна та представив прем'єру мюзиклу-феєрії «Софія Потоцька» О. Костіна. Одну із концертних програм фестивалю було присвячено виконанню вокально-симфонічних духовних творів польських класиків С. Монюшка і В. Кіляра (за участі Заслуженого симфонічного оркестру Українського радіо, солістів Національної опери та інших). Також у рамках заходу було відзначено 75-річчя Є. Станковича та 80-річчя В. Сильвестрова. На їх честь пройшло 2 симфонічних авторських концерти, 2 хорових, а також концерт-презентація нового компакт-диска скрипкової музики Є. Станковича. Закривав фестиваль мистецький проект «Простір звука й тиші» з творами українських композиторів: М. Скорика, І. Щербакова, С. Пілютикова, І. Тараненка та інших.

100-річчю Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського присвячувався *XXIV Міжнародний музичний*

фестиваль «Харківські асамблеї», який стартував 28 вересня і завершився 24 жовтня. Програма заходу, участь в якому взяли музиканти з різних країн світу: Франції, Америки, Німеччини, Бельгії, Китаю, США та інших, включала понад 40 музичних концертів, 15 театральних вистав, 2 конкурси. Своє мистецтво показали найкращі колективи і солісти університету, відомі його випускники: н. а. СРСР Г. Ципола, народні артисти України О. Востряков, О. Чубарева, В. Губанов, заслужені артисти України О. Крамарева та І. Чурилов. Традиційно у рамках фестивалю відбулися концерти класів провідних професорів університету – Т. Веркіної, О. Щелкановцевої, Ж. Дедусенко, І. Присталова, Л. Мандзюк та концерт студентів університету – стипендіатів Ротарі-клубів міста. Крім того, пройшли: всеукраїнський форум «Стратегії культурної політики України», науково-практична конференція «Музична та театральна освіта: європейський вектор розвитку», творчі зустрічі, лекції та майстер-класи відомих музикантів та багато іншого. Під час асамблеї відбувся I Міжнародний конкурс виконавців на класичній гітарі «ГітАрт», участь у якому взяли біля 40 студентів музичних училищ і консерваторій з різних міст України, Білорусії та Угорщини. Його переможці – А. Шнирєва з Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського, С. Синиця з Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка, А. Поздняков з Львівського державного музичного училища ім. С. Я. Людкевича.

Композитори та виконавці з України, США, Польщі, Болгарії, Норвегії, Великої Британії, Італії, Франції, Японії та інших країн протягом 6–15 жовтня представили власну музику у Львові на *XXIII Міжнародному фестивалі сучасної музики «Контрасти»*. У програмі заходу – симфонічна й електронна музика, міні-опери й «ді-джейські» сети, твори визнаних майстрів та молодих композиторів, творчі зустрічі, майстер-класи, лекції-концерти: всього 22 події. Ранні твори В. Сильвестрова, сольний речиталь композитора і віолончеліста З. Алмаші з творами сучасних композиторів Східної Європи, презентація міні-моно-опер Київського ансамблю Ensemble Nostri Temporis прозвучали протягом «Ночі Контрастів». У Львівській обласній філармонії 14 жовтня в рамках заходу відбувся концерт «Реквієм для Воїна», під час якого представлено дві світові прем'єри українських композиторок М. Олійник та А. Сіренко, присвячених пам'яті оперного співака та загиблого воїна АТО – В. Сліпака. Творчість композитора Є. Станковича, який відзначив 75-ліття, вшановано на закритті фестивалю виконанням знакових композицій автора. Серед них: «Панахида за померлими з голоду» та «Фреска Майдану».

У Сумах 14 жовтня стартував і триватиме до 15 листопада фестиваль музики Й.-С. Баха та епохи бароко – *XXII Міжнародний фестиваль «Bach-fest»*, щорічна програма якого складалася з 6 концертів виконавців з Росії, Польщі, Німеччини та України. Захід проходив у залі обласної філармонії. З українських музикантів участь взяли: К. Шарапов (скрипка), А. Щербина (віолончель), Н. Фоменко (клавесин) з Києва, камерний ансамбль «Прахт-ансамбль» з Одеси.

Артистами та музикантами зі Львова та Києва виконано барокову оперу «Дідона та Еней» Г. Перселла.

Впродовж 2–7 жовтня тривав *III Міжнародний музичний фестиваль «Золоті скрипки Одеси»*, участь в якому взяли лауреати міжнародних конкурсів, солісти, провідні скрипалі-віртуози з Європи – нащадки знаменитих одеських музикантів: Д. Коган, С. Пронін, М. Зорін, Д. Русс, Т. Русс, О. Семененко, а також професори та лауреати конкурсів, учасники найпрестижніших міжнародних музичних фестивалів з Європи та Америки. Основною подією фестивалю став гала-концерт «Привид скрипки в опері» в Одеському театрі опери та балету. В одному концерті прозвучали віртуозні мелодії та фантазії на теми опер та мюзиклів Ж. Бізе «Кармен», Ш. Гуно «Фауст», Дж. Верді «Отелло», Дж. Гершвіна «Поргі та Бесс», Л. Бернстайна «Вестсайдська історія», Й. Штрауса «Летюча миша», В. Моцарта «Фігаро» та Н. Паганіні «Варіації на одній струні на тему опери Дж. Россіні „Мойсей“». Вокальну програму виконали солісти Одеської опери: А. Ворох, К. Цимбалюк, Т. Шафранська, В. Рагурт, Д. Павлюк, а також н. а. України В. Навротський у супроводі симфонічного оркестру театру під орудою головного диригента фестивалю – О. Самоїле. Також пройшов open-air в Міському саду.

I Всеукраїнський конкурс вокалістів «Співуча Україна» пам'яті О. Благовидової пройшов 26–29 жовтня в Одеській національній музичній академії імені А. Нежданової за участі 43 студентів з провідних вищих музичних навчальних закладів, музичних училищ та шкіл з різних міст України. За результатами конкурсу першу премію отримали: А. Галайда і В. Мельник (Національна музична академія України імені П. І. Чайковського), З. Палій (Миколаївське державне вище музичне училище) та Д. Єрмоменко (Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової).

У Волинському академічному обласному українському музично-драматичному театрі імені Т.Г. Шевченка з 1 по 12 жовтня пройшов *XIV Музичний фестиваль «Стравінський та Україна»*. У заході взяли участь відомі піаністи зі Львова – заслужені артисти України О. Рапіта і М. Драган, Академічний камерний оркестр «Кантабіле» під керівництвом н. а. України Т. Рівця. Під час концерту «Мирослав Скорик в стилі джаз» звучали як оригінальні твори композитора, так і його джазові парафрази на теми творів Л. ван Бетховена та Ф. Шопена. Один із фестивальних днів присвятили творам польських авторів та композиторів з інших країн світу. У виконанні молодих вокалістів музичних академій Києва, Львова, Гданська прозвучали твори І. Стравінського, В. А. Моцарта, К. Даньковича, Е. Гріга тощо та українські народні пісні в обробці А. Кос-Анатольського, М. Лисенка, Л. Яценка. А в Художньому музеї Луцька, у рамках заходу, відбулася культурно-мистецька акція «Музичні діалоги».

«Під знаком» великого Дж. Пучіні в Харківському театрі опери та балету ім. М. Лисенка з 1 по 11 жовтня відбувся *III Фестиваль оперного та балетного*

мистецтва «Схід Opera». Цьогоріч зі сцени прозвучали чотири оперних шедеври Дж. Пуччіні: «Турандот», «Флорія Тоска», «Богема» та «Чіо-Чіо-Сан». Балетний жанр було представлено «Лебединим озером» П. Чайковського та прем'єрою минулого сезону – виставою на музику Е. Гріга «Пер Гюнт». Участь у заході взяли провідні солісти Національної опери України й Одеського театру опери та балету, а також диригент, художній керівник Одеського філармонічного оркестру Х. Ерл.

Ювілейний концерт до 80-річчя від дня народження патріарха української музичної культури *В. Сильвестрова* пройшов у столичній «Кінопанорамі», де піаніст Є. Громов зіграв ранні фортепіанні твори митця. А в арт-центрі «Плівка» відбувся чотиригодинний «Сильвестров марафон», в рамках якого виконали практично всі камерні, вокально-інструментальні та фортепіанні твори автора 1960–70х рр., його авангардну та метафоричну музику.

З 5 по 8 жовтня у Вижниці Чернівецької області відбувся *Відкритий фестиваль-конкурс виконавців української естрадної пісні імені Н. Яремчука «Пісня буде поміж нас»*. 38 молодих співаків з різних регіонів України змагалися, виконуючи пісні з репертуару Н. Яремчука. Під час заходу також відбулись екскурсії в музей-садибу Н. Яремчука та в школу його імені, мистецький вечір, виїзні концерти у населенні пункти району та гала-концерт. Гран-прі конкурсу виборолла учасниця з Надвірної Івано-Франківської області Х. Юрчило.

У жовтні за 2017 рік присуджено премії: *імені Л. М. Ревуцького* за напрямом концертно-виконавське мистецтво – скрипалю А. Павлову за концертні програми української академічної музики, виконані протягом 2014–2017 років; *імені В. С. Косенка* – композитору, піаністу В. Теличку за твори для дітей та юнацтва останніх років; *імені М. В. Лисенка* – О. Безбородьку за твори «Concerto grosso ma non molto» для скрипки, фагота та струнного оркестру, Концерт для скрипки з духовим оркестром та Концерт для флейти з камерним оркестром (напрям «За видатні досягнення у професійній композиторській творчості»); Й. Єрминю за концертні програми української музики 2012–2017 рр. (напрям «За видатні досягнення у професійному виконавському мистецтві»); Т. Невінчаній за статті, написані у 2012–2016 рр. (напрям «За видатні досягнення в музикознавстві»).

ТЕАТР

Пам'яті легендарної майстрині сцени М. Заньковецької присвячено *XIV Міжнародний театральний фестиваль жіночих монодрам «Марія»*, який відбувся з 4 по 9 жовтня у Національному академічному драматичному театрі ім. І. Франка. Виконавці жіночих моновистав із 9 країн: України, Литви, Словаччини, Вірменії, Іспанії, Туреччини, Польщі та інших, показали 15 вистав різними мовами. Серед них – прем'єра «Я – Квітка...» за п'єсою-монологом «Квітка Цісик. Туга за Україною» Т. Череп-Пероганич у виконанні В. Васалатій з театру ім. І. Франка. Участь у заході також взяли: Л. Корницька з

Хмельницького академічного обласного театру ляльок, О. Бразинська з Дніпровського муніципального телевізійного театру; Р. Рубльова з Херсонського академічного музично-драматичного театру ім. М. Куліша; О. Ластівка з Черкаського обласного театру ім. Т. Шевченка та інші. Сюрпризом цьогорічного фестивалю стала участь у ньому акторів-чоловіків з-закордону. Крім того, відбулися круглий стіл «Полілог діячів театральної культури», міжнародна конференція «Магія акторства. Діалог культур», презентації книжок та три виставки, присвячені М. Заньковецькій, М. Кулішу й В. Каринській.

10 класичних вистав та творів сучасних митців у виконанні театральних колективів з різних регіонів України, а також з Варшави (Польща) та Гомеля (Білорусь) було представлено на *XXV Міжнародному фестивалі «Слов'янські театральні зустрічі»*, який пройшов 20–27 жовтня у Чернігівському обласному академічному українському музично-драматичному театрі імені Т. Г. Шевченка. Розпочав програму фестивалю Національний академічний драматичний театр імені І. Франка виставою «Три товариші» за романом Е.-М. Ремарка, де одну з головних ролей зіграв н. а. України Є. Нищук. Також свої вистави представили: Київський національний академічний театр оперети, Київська «Театральна біржа», Дніпровський молодіжний театр «Віримо!», Херсонський обласний академічний музично-драматичний театр. Господарі фестивалю презентували свою цьогорічну прем'єру – «Вій. Докудрама» Н. Ворожбит за мотивами повісті М. Гоголя. Завершився захід фантасмагорією «Майстер і Маргарита» за романом М. Булгакова Полтавського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені М. В. Гоголя.

V Міжнародний театральний фестиваль JoyFest проходив у Києві 5-8 жовтня. Він познайомив глядачів із творчістю театрів з Ізраїлю, Польщі, Литви, Швеції та України. Зокрема, Українського народного театру ім. Ярослави Бандурович з Берегова Закарпатської області, студії «Театральний проект» з Дніпра, Молодіжного театру «Призвание» з Одеси, Театру-студії «Сьоме небо» з Вінниці, Театру «Живаго» зі Львова та київських: «Тисячоліття», Theater, Театру «Міф», Естрадного шоу-театру Wellcome, Театр ВЕАТ та інших. Усі учасники заходу отримали пам'ятні відзнаки про участь та дипломи у різних номінаціях.

Відомі лялькарі світу та України з виставами для дітей і дорослих взяли участь у *I Київському міжнародному фестивалі театрів ляльок «Puppet. Up!»*, присвяченому 90-річчю Київського академічного театру ляльок і проведеному на його базі впродовж 30 вересня – 4 жовтня. 115 учасниками з 16 країн було презентовано 27 вистав. Серед них: прем'єра вистави для дорослих М. Куліша «Як загинув Гуска» організатора заходу, яка здобула перемогу у номінації «Краще музичне оформлення»; вистава «Уявно хворий» за комедією Ж.-Б. Мольєра Харківського державного академічного театру ляльок ім. В. А. Афанасьєва, яка отримала гран-прі фестивалю у номінації «Вистава для дорослих». Також у рамках заходу пройшов міжнародний науково-теоретичний

семинар «Найстаріші професійні театри ляльок ХХ століття», участь у якому взяли українські лялькарі та фахівці театру ляльок з Болгарії, Канади, Хорватії, Франції, Ірландії, Угорщини.

Вистави різних жанрів – від дитячих казок до серйозних шекспірівських, було представлено театрами на *X Міжнародному фестивалі «Подільська лялька»*, який пройшов 9–13 жовтня у Вінниці. Участь у заході взяли: Вінницький та Коломийський обласні академічні музично-драматичні театри, Вінницький, Житомирський, Закарпатський, Рівненський, Чернігівський академічні обласні театри ляльок, Дніпровський міський театр ляльок, Театр ляльок «ПараШут» з Києва та інші, а також театральні колективи з Литви, Молдови, Польщі та Румунії. Конкурсна програма фестивалю передбачала нагороди у 15 номінаціях. Першу премію за високу мистецьку культуру отримав Вінницький академічний обласний театр ляльок, який в рамках заходу відзначив своє 80-річчя. Кращою для дітей дошкільного віку визнали виставу «Півник і Соняшник» К. Мешкова Черкаського академічного обласного театр ляльок. У номінації «Найкраща експериментальна вистава» перемогу здобув колектив театру ляльок «ІстАрт» з Миколаєва.

1–4 жовтня в Ужгороді в академічному обласному театрі ляльок «Бавка» пройшов *XVI Міжнародний фестиваль театрів ляльок «Інтерлялька»*, у якому крім українських, було представлено театри ляльок з Франції та Аргентини. Міжнародне доросле журі визначило переможців у 7 номінаціях. У заході взяли участь Волинський, Закарпатський, Житомирський, Рівненський обласні театри ляльок, Миколаївський театр «ІСТАРТ» та інші.

У Дніпрі завершився дводенний *II Міжнародний фестиваль лялькових театрів «ДніпроПаннетФест»*, який стартував 22 жовтня ляльковим парадом вулицями міста. Захід відбувся в рамках програми міського голови Б. Філатова «Культурна столиця». Протягом тижня 9 театрами з України, Болгарії, Польщі, Литви та Білорусі показано 10 вистав для дітей та дорослих, які відвідали майже 6,5 тис. глядачів. Пройшли вистави Миколаївського обласного театру ляльок, Івано-Франківського академічного обласного театру ляльок ім. Марійки Підгірянки, Харківського державного академічного театру ляльок ім. В. А. Афанасьєва, Дніпровського міського театру ляльок, та Київського академічного театру ляльок.

Театральною ходою головною вулицею Миколаєва Соборною та концертом 1 жовтня розпочався *I Відкритий регіональний фестиваль театрів ляльок та студій лялькового мистецтва «Кришталева лялька»*, організатором якого став Миколаївський обласний театр ляльок. Учасники заходу – професійні колективи театрів ляльок та юні артисти театральних студій при театрах ляльок з Житомира, Кропивницького, Одеси, Запоріжжя, Херсону та Миколаєва. У рамках заходу стартувала акція «Лялькова мапа України», під час якої театри-учасники презентували ляльку – символ свого краю.

З 22 по 30 жовтня у Чернівецькому обласному академічному музично-драматичному театрі ім. О. Кобилянської відбувся *XII Фестиваль комедії «Золоті оплески Буковини»*. Театрами України та Румунії було представлено 10 вистав, серед яких найкращою визнано містерію «Гуцульський рік» Г. Хоткевича Коломийського академічного обласного українського драматичного театру імені І. Озаркевича. «Лицарем сцени українського театру» став н. а. України С. Станкевич, виконавець ролі Тихона у виставі «Великі комбінатори» за мотивами роману «Дванадцять стільців» І. Ільфа та Є. Петрова Національного академічного драматичного театру імені І. Франка з Києва. Різні перемоги здобули актори Київського академічного театру юного глядача на Липках та обласних академічних музично-драматичних театрів з Чернігова та Чернівців.

У рамках *I Всеукраїнського фестивалю «Феєрія Дніпра»*, який розпочався 29 вересня і тривав до 8 жовтня у Дніпрі, пройшли 12 вистав, які отримали найкращі відгуки театральних критиків, збирали аншлаги та є лауреатами різних театральних фестивалів та конкурсів в Україні та за кордоном. На сцені зіграли понад 200 акторів з Київських академічних театрів: драматичного на Подолі та драми і комедії на Лівому березі Дніпра, обласних академічних музично-драматичних театрів з Чернігова, Хмельницького, Івано-Франківська, Сум, Запоріжжя, Криворізького академічного міського театру драми та комедії ім. Т. Г. Шевченка, Київського театру «Майстерня», Дніпровського драматичного молодіжного театру «Віримо!». Відкрила форум драматична феєрія «Лісова пісня» за однойменною поемою Лесі Українки Дніпровського академічного театру драми та комедії, який приймав захід і цього року відзначає 90-ліття від дня заснування. Крім того, у рамках фестивалю пройшли майстер-класи з акторської майстерності і режисури А. Роговцевої та В. Малахова.

4–15 жовтня у столиці пройшов *I Фестиваль незалежних театрів «Вільна сцена»*, на якому свої творчі доробки представили незалежні театри з різних міст України: Молодий аматорський театр «Дуже відомий театр» з Харкова, THEATRUM MUNDI з Чернігова, Молодіжний студентський театр «60 вимір» з Рівного та київські: Сучасний драматичний театр 12, Театр сучасної драми і комедії, Художній драматичний VILNYI TEATR, Театр «Театральна лабораторія» та інші. Всього презентовано 16 вистав. Також проведено лекції від професіоналів театрального мистецтва, інтерактивні дискусії на тему незалежної української сцени, для дорослих та дітей – майстер-класи з акторської майстерності. Під час заходу відбувся круглий стіл, на якому обговорювалися основні проблеми сучасних недержавних театрів і перспективи їх адвокації. Організатори заходу – О. Білера та Н. Вайнілович.

6–7 жовтня за результатами показів вистав у рамках міні-фестивалю британської драми обрано переможців *театрального конкурсу Taking the Stage*, який вже втретє провела Британська Рада в Україні. Цього року учасники міркували на тему «Межі й кордони», взявши за основу вистави будь-який твір

з британської літератури. Участь у конкурсі взяли 42 режисери із 32-х українських театрів – драматичних, лялькових і дитячих. Переможцями стали кияни: М. Голенко («Дикий театр») за виставу «Лейтенант з острова Інішмор» М. Макдона; Р. Саркісян (Театр «Актор») за виставу «Психоз О 4.48» С. Кейн; Д. Захоженко (Новий драматичний театр на Печерську) за виставу «Світ у горіховій шкарлупці» С. Гокінга.

Заключний етап *XXI Всеукраїнського конкурсу професійних читців імені Лесі Українки* пройшов 23–25 жовтня у Волинському академічному обласному театрі ляльок (м. Луцьк) за участі відомих артистів і діячів мистецтв країни: з.д.м. України Д. Поштарука, н.а. України Ф. Стригуна, Т. Стебловської та інших. У майстерності читання змагалися 16 учасників з Чернігова, Івано-Франківська, Харкова, Дніпра, Запоріжжя, Львова, Луцька – переможців відбіркових турів, які було проведено міжобласними відділеннями Національної спілки театральних діячів України. Гран-прі конкурсу виборов студент III акторського курсу Національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого П. Нінювський. Також відбулись екскурсії, презентації книг та виставка гравюр М. Савицького до драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня».

Театри Києва запросили на прем'єри вистав: Національний академічний російської драми ім. Лесі Українки – драми «Ціна» А. Міллера та комедії «Оголена зі скрипкою» Н. П. Коуарда; Національна оперета України – опери-зінгшпіль «Театр у кишені, або Всі ролі зайняті» на музику В.-А. Моцарта; академічний Молодий – «Нагадай собі згадати» за п'єсою О. Володарського «Селфі зі склерозом»; академічний юного глядача на Липках – музичної притчі «Лялька, що змінила світ» Є. Тищука; «Сузір'я» – «Дон Жуан із Коломиї» за мотивами однойменної повісті Л. фон Захер-Мазоха; «Золоті ворота» – «Тату, ти мене любив?» за п'єсою Д. Богославського; Класичний художній альтернативний – комедії «Ніч з графом Каліостро» за мотивами оповідання О. Толстого; сучасної драми і комедії – вистави-перформансу «О. Генрі... Прості історії» за мотивами творів О. Генрі; Центр Леся Курбаса спільно з «МІСТ» – «Ігри вовків бальзаківського віку» за п'єсою О. Миколайчука і Н. Нежданої «Оноре, а де Бальзак?».

Театри України запросили на прем'єри вистав: Запорізький обласний музично-драматичний ім. В. Магара – «Леся. Нескінченна розмова» за п'єсою Н. Ігнат'євої та Т. Єрентюк; Івано-Франківський новий – трагікомедії «Шекспір проти Шиллера» за п'єсами «Ромео і Джульєтта», «Приборкання норовливої» В. Шекспіра та «Розбійники» і «Марія Стюарт» Ф. Шиллера; львівські: Національний академічний український драматичний імені Марії Заньковецької – «Поцілунок самотності» О. Кобилянської, естрадних мініатюр «І люди, і ляльки» – трагедії «Гамлет» В. Шекспіра в перекладі Ю. Андруховича; миколаївські: академічний художній російський драматичний – «А в самому деле, Господи, какой же у тебя адрес?» за мотивами повісті Е.-Е. Шмітта «Оскар і рожева пані» та «Украдене щастя» І. Франка, академічний український драми та музичної

комедії – «Останній палко закоханий» за однойменною п'єсою Н. Саймона; Одеський музичної комедії ім. М. Водяного – оперети «Циганський барон» Й. Штрауса; Рівненський академічний український музично-драматичний – постановки за романом Л. Костенко «Маруся Чурай»; сумські: обласний академічний драми та музичної комедії ім. М. С. Щепкіна – «Лісова пісня» за драмою-феєрією Лесі Українки, обласний для дітей та юнацтва – «Love Story» М. Коляди; чернігівські: обласний академічний український музично-драматичний ім. Т. Г. Шевченка – оперети-жарту «Перемудрували» за п'єсою М. Кропивницького «Пошились у дурні», обласний філармонійний центр – мюзиклу «Радіо Красуні ФМ» в інтерпретації Д. Обєднікова; Херсонський обласний музично-драматичний ім. М. Куліша – «Його доля» за біографією М. Куліша та «Межа, або У контейнері» за однойменною п'єсою К. Кеяну.

ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦТВА

У Центральному будинку художника Національної спілки художників України з 7 по 22 жовтня пройшов Всеукраїнський мистецький захід до Дня художника, який щороку відзначається у другу неділю жовтня. Було представлено живопис, графіку, скульптуру та декоративно-ужиткове мистецтво майстрів з усіх регіонів України. Також у рамках події експонувалася виставка робіт претендентів на вступ до лав НСХУ.

«Сьогодні, що так і не настало» – гасло *I Фестивалю молодих українських художників*, який пройшов у Києві з 28 вересня по 29 жовтня та об'єднав 67 молодих українських художників. На конкурс було представлено проекти, побудовані з використанням відео, фотографії, графіки, живопису та скульптури. Паралельно з художньою частиною діяли освітні та дискусійні програми в діалозі з художниками та партнерськими інституціями. Перше місце завоювала художниця із Житомира М. Плотнікова за перформанс «Stick Apart», друге – донецький митець П. Армяновський за документальний фільм «Я і Маріуполь», а третє – херсонець В. Поляков за фотопроект «Між».

У форматі міжнародного форуму мистецтва у столиці 20 жовтня стартувала і триватиме до 26 листопада *II «Київська бієнале»* з ключовою темою «Київський Інтернаціонал». Збройні конфлікти, масові переміщення людей, тероризм і втрата державами територій – теми заходу, учасниками якого є митці й дослідники з Польщі, Німеччини, Італії, Великої Британії, Греції, Туреччини, Єгипту, США, Китаю та України. У рамках форуму відкрито виставки: «Свято скасовано!», «Ринок», «Dance, Dance, Dance», «Жіночі тексти» та інші. Також пройшли перформанси, лекції, концерти, кінопокази, семінари й воркшопи за участі відомих істориків, філософів, економістів та культурних діячів.

Протягом вересня у столиці експонувалися виставки: у Центральному будинку художника – творів Н. Полуян-Внукової, живопису Н. Ніколайчук; у Музеї сучасного мистецтва України – «Сергій Бєседін. Віктор Толочко. З музейної збірки»; у Національному музеї Т. Шевченка – робіт К. та Т. Оче-

редьків, присвяченої пам'яті Б. Олійника та живопису, енкаустики, графіки І.-В. Задорожного; у Мистецькому центрі «Шоколадний будинок» – скульптур лауреатів «Трієнале скульптури – 2017»: Б. Довганя, В. Татарського, К. Синицького, М. Бірючинського та інших «3D. Sculpture Vector»; у Національній академії мистецтв України – живопису З. Мички «Минуле. Майбутнє»; в Інституті проблем сучасного мистецтва – скульптур, інсталяції, фото, відео-арту, живопису «Механізм Еволюції» (куратори проекту – О. Халепа й А. Сидоренко, керівник – І. Абрамович); у Верховній Раді України – картин С. Сметанкіна «Наш край – Донбас» та авторських ікон на гонтах Л. Скопа «Українська Покрова»; у Музеї історії Києва – живопису А. Тарасенко «Autumn Show», О. Придувалової «Свята і будні», О. Ревіки «Вони – це ми», живопису, скульптур, інсталяції О. Давиденка «Действие 2017 г. Перезагрузка. Reloaded», урбаністичних пейзажів, жанрових творів та картин з осучасненими іконописними сюжетами К. Косьяненко «Кияни та гості», робіт О. Аполлонова в рамках продовження проекту «Kyiv art school»; у Домі децентралізації – картин К. Марлінського з серії «The Great Unmasking»; у галереях і арт-центрах: America House Kyiv – робіт Т. Хриненко «Відчуй настрій...»; ART 14 – фоторобіт М. Французова «Indigoterra»; Varvy – живопису О. Павлова «Легенда»; Brusie Collections – пейзажних фотографій Д. Богачука «Рівнинний край»; DeSoupaGe safe – творів О. Хайловської «Чорно-білі історії»; Dumchuk Gallery – фотознімків А. Ганкевича «Наскрізь»; FACE Foundation – скульптур О. Золотарьова «Інтерференція»; GALLERY 83 – творів OMNIA VOIVAT «Привілегія хаосу»; Lera Litvinova Gallery – робіт О. Пронькіної «Зв'язок розірвано»; Pavlovka ArtGallery – графіки В. Правдицького «Чуєш себе!», творів А. Прахова «В мире мудрых мыслей»; PinchukArtCentre – робіт С. Браткова, Р. П'ятковки, О. Ройтбурда та інших «Анонімне суспільство», творів А. Звягінцевої «Недоречні доторки»; Voloshyn Gallery – живопису, графіки «30 метрів над рівнем моря» та стінопису «У пошуках тиші/Бездомні» С. Радкевича; Vozdvizhenka Arts House – творів О. Мільштейна «Вікна у П'ятиполь»; Zavalnyi Art Center – робіт Л. Морозова «Париж, Монмартр в серці Києва»; АртПРИЧАЛ – творів В. Тарасенко «Конденсат»; Галереї 83 – живопису, ікон, скульптур та графіки О. та О. Плесовських, О. та П. Малинок «Під одним дахом»; Дукат – робіт О. Стратійчук «МОКУЛІТО»; ІконАрт – живопису О. Лозинського «Тривога. Шкіц до пейзажу»; Карась Галереї – робіт В. Бажая «Бути чи не бути», «2B ORNT 2B»; Квартира 14 – «Тріщина», присвяченої житловому масиву та історичній місцевості міста Києва – Троєщині; культурній лабораторії EDUCATORIUM – живопису А. Подерв'янської «MEDITERRANEAN UKRAINE»; Митець – живопису і скульптур Л. Туркевич, Л. Найдюк, І. Костогриз та інших; мистецькому об'єднанні «Дзига» – гобеленів, колажів, квілту, скульптурних композицій з силікону, каміння та металу «Міні-текстиль» 36 митців; НЮ АРТ – живопису В. Бизова «Silentium»; Триптих АРТ – картин О. Животкова та його дружини Н. Разумної; робіт Г. Гідори «Формула

горизонту. Вправи»; ЦеГлинаАрт – робіт провідних українських митців та дизайнерів «Сучасна кераміка в інтер'єрі»; центрі сучасного мистецтва «Білий світ» – творів В. Шерешевського «Весь у білому»; центрі сучасного мистецтва М17 – робіт молодих митців та визнаних художників «Art autumn contemporary»; фонді «Ізоляція» – творів А. Логова «Угу», вишитих ілюстрацій і zine О. Лісовської, робіт Ю. Беляєвої; художньому центрі «Локація» – живопису Л. Якимашенко «На перехресті»; Щербенко Арт Центрі – керамічних скульптур В. Сая «Керамічні начерки».

З 6 по 20 жовтня у Національній академії мистецтв України експонувалася звітна виставка творів учасників IV Міжнародного художнього пленеру «Подільська вольниця», присвяченого 100-річчю заснування Національної академії образотворчого мистецтва й архітектури, який проходив з 25 липня по 8 серпня на базі музею просто неба «Козацька левада», розташованого в замісті Тульчина Вінницької області. На виставці було представлено живописні та графічні роботи різних жанрів та спрямувань В. Гвоздинського з Рівного, Б. Кузьми з Ужгорода, О. Фіголя зі Львова, художників з Китаю, Словаччини та інших.

У містах України розгорнуто виставки: у *Вінниці* – живопису О. Охалкіна «Свята мати, Покровонько...»; у *Житомирі* – творів Ю. Камишного; в *Івано-Франківську* – живопису М. Малика «Miasto», творів А. Овсянкіної «Душа однієї квітки», живопису О. Бойкевича «Мій край – Опілля», графіки О. Березянської; в *Одесі* – творів М. Вайсберга «Inside»; у *Кропивницькому* – робіт Ю. Б. Вінтенка та його дружини Г. Г. Ярової-Вінтенко «Для тих, кого любимо...», творів Ф. Матейчука «Мандруючи Україною», живопису К. Дудник «Катрусина скарбничка казок»; у *Луцьку* – тканих творів О. Гайдучик; у *Львові* – живопису В. Лободи «За зорею йдучи», Л. Мартинюка «Барви любові», І. Роп'яника «Я малюю цей світ», В. Риботицького, робіт В. Придатка-Доліна «Імпресії художника експедицій», вітражних панно Н. Гайдаш «Тихе життя», творів О. Бабак «Реальність мінлива», творів О. Турянської «Matrix», робіт О. Чеботару «36/12»; у *Миколаєві* – живопису Т. Дердей «Дихання осені», колажів та графіки братів І. та В. Костенків «UKRAINE»; у *Полтаві* – інсталяцій, настінного розпису, скульптури Ю. Лейдермана, Т. Барабаш, В. Маркар'яна, А. Литвиненко «Білим по білому»; у *Рівному* – робіт О. Долгош, О. Кондратюк, Л. Корж-Радько та Н. Пономаренко «Верета»; у *Сумах* – портретів Д. Гуці «Ми – такі різні», робіт М. Грудія, присвячена Року Японії в Україні, графіки і живопису А. Семененка, порцелянової пластики В. Щербини; у *Тернополі* – живопису, графіки, колажів Т. Балбус та робіт членів обласної організації Національної спілки майстрів народного мистецтва України (195 творів 32 майстрів); в *Ужгороді* – «Культурний ландшафт» П. Ковача; робіт Е. Приходька та О. Федора, І. Романюка, Е. Левадської, живопису, скульптури, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва «Осінь – 2017», «Моя армія. Бачити серцем», живопису А. Мошколи «Неоднозначність»; у *Хмельницькому* –

живопису

Н. Павлової «На перехресті сонячних доріг»; у *Черкасах* – живопису та графіки «У глиняному горщику сонця...», присвячену творчості поета-патріота В. Затуливітра; картин В. Мамчур, живопису Г. та Т. Ягодкіних, графіки Г. Носенко, творів В. Яковця «ДІАЛОГИ – VIII»; у *Чернівцях* – творів А. Холоменюка «Лицарська слава середньовічної Русі – України. Козаки її нащадки», робіт А. Житарюка «Магія осені», творів викладачів шкіл мистецтв області «Барви Буковинського краю» (63 викладачі з 11 художніх шкіл); у *Чернігові* – картин В. Кравченка та А. Сагайдачного, майстрині О. Костюченко та учасниць творчої майстерні «Куделя» «Віддай людині крихітку себе, за це душа наповнюється світлом», живопису та графіки Є. Кріпа.

Презентація виставки та каталогу кращих світлин, а також нагородження переможців *XII Міжнародного салону художньої фотографії «ФотOVERнісаж на Покрову»* відбулося 14 жовтня в Рівному. Цьогоріч учасниками конкурсу стали 268 фотографів із 40 країн світу, які подали на розгляд журі понад 4 тисячі робіт. З них лише 55 найкращих увійшло до експозиції, а 100 – отримали нагороди та відзнаки у шести номінаціях: вільна чорно-біла, вільна кольорова, природа, пейзаж, портрет, фотоарт. З українців головні нагороди здобули: золоту медаль GPU – І. Ханарін за роботу «Поетеска», бронзову медаль FIAP – Т. Бутвіна за фото «Вітрам назло». У рамках заходу відбувся фотопленер, святкування та багато іншого.

У День художника, 8 жовтня, виставкою живопису завершився двотижневий *X Міжнародний пленер художників «Мальовнича Тростянецьчина»*. Близько ста творчих робіт 18 митців з Сум, Харкова, Дніпра, Полтави, Запоріжжя, Луганська, Донецької області та російського Белгорода було представлено в Тростянецькій художній галереї будинку князя Голіцина (Сумська область). 36 найкращих полотен з пейзажними етюдами поповнили міську картинну галерею. Серед учасників заходу: І. Василевський, О. Дубровський, Олексій та Оксана Іванюки, В. Баранніков, С. Жидель, М. Зуєв, І. Коваленко, М. Ковальська та інші.

У жовтні у Національному природному парку «Синевир», що в Закарпатській області, відбувся *Всеукраїнський осінній пленер художників*. Участь у ньому взяло понад два десятки митців з Київщини, Харківщини, Чернівців, Івано-Франківська, Закарпаття та інших куточків країни. Серед них: В. Шиндра, І. Вегеш, В. Сенько та інші. Їхні творчі маршрути пролягали до Синевирського озера, Дикого озера, Чорної Ріки, гори Ріжок, водоспаду Кам'янка тощо.

Художники з різних міст Закарпаття та Вінниччини зібралися у жовтні у селі Чорна Тиса, що на Рахівщині Закарпатської області, на *Всеукраїнський пленер художників* аби просто неба писати картини, ділитися своїми здобутками та досвідом. Серед них н. х. України Т. Данилич, заслужені художники України В. Павлишин та М. Довгань, а також В. Чурей, М. Дуфинець, А. Старогородська та інші. Підсумком заходу стала виставка картин його учасників 4 жовтня.

Аудіовізуальному та інтерактивному мистецтву було присвячено *III Міжнародний фестиваль аудіовізуального мистецтва «ТЕТРАМАТИКА»*, який пройшов у музеях, бібліотеках, арт-просторах та вишах Львова з 4 по 29 жовтня. У програмі заходу – виставки, майстер-класи, дискусії та творчі зустрічі. Також відбулись проект «МЕТОДА» кураторської групи Відкритого архіву українського медіа-арту, «Мистецько-освітній проект „Освіта й творчий експеримент“» (виставки мистецьких творів художників, зокрема В. Шупляка та інших, у 5-ти вишах міста), проект А. Логової та А. Лапова «Доконане Майбутнє», одна з частин якого пройшла в URBAN бібліотеці (виставка робіт киянки Д. Фес та П. Карпової і М. Філоненка з Харкова з використанням сучасних цифрових технологій та старих книг) та інше.

В Ужгороді завершився *III Відкритий студентський конкурс із живопису «Срібний мольберт»*, що проходив 9–14 жовтня. 50 учасників (у тому числі 3 представники іноземних вишів) було відібрано із 332 заявок студентів 64 вищих навчальних закладів України, Білорусі, Угорщини, Словаччини, Румунії, Польщі. Гран-прі конкурсу здобули студенти Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (м. Київ) В. Сироткіна, З. Шевчук, а також І. Некраха з Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Крім того, було визначено переможців у номінаціях: "Міський пейзаж", "Імпровізація" і "Портрет".

У містах і селах України відкрито пам'ятники: борцям за волю та незалежність України – у м. Дубно Рівненської області (скульптори – О. Пінчук, В. Шолудько, С. Загайкевич, Е. Козерацький); *Тарасу Шевченку* – у селі Рибчинці Хмельницького району, що на Вінниччині (скульптор Віктор Стукан); поету та політичному діячу *Олегу Ольжичу* – у Житомирі; поету *В. Забайтанському* – в смт Браїлів Жмеринського району Вінницької області (скульптор А. Бурдейний); державному і військовому діячеві часів УНР *Симону Петлюрі* – у Вінниці (скульптори – В., Р. та А. Оврахи); *матері* – в с. Старе, що у Бориспільському районі Київщини (скульптор Б. Козаченко); погруддя письменника, поета і громадського діяча *Івана Багряного* – в Охтирці, що на Сумщині.

Відкрито меморіальні дошки: народному артисту України *Юрію Гуляєву* та українському письменникові *Юрію Завгородньому* – у Києві; народному художнику України *Володимирі Колеснікову* – у Полтаві; скульптору, народному художникові України *Василеві Свиді* – в Ужгороді; поета і громадського діяча Герою України *Борису Олійнику* – на фасаді Зачепилівської школи, що в Новосанжарському районі Полтавщини; композитору і диригенту *Анатолію Пашкевичу* та черкаському поету *Миколі Негоді* – у Золотоноші Черкаської області.

КІНОМИСТЕЦТВО. КІНОВІДЕОПРОКАТ

У Києві 21–22 жовтня відбулася *фестивальна подія «Молодість. Пролог»* – передмова до повноцінного майбутнього 47-го Міжнародного кінофестивалю «Молодість». Під час заходу презентовано світові кіноновинки та дві гучні прем'єри: українського фільму «Мир вашому дому» В. Лерта та українсько-словацької стрічки «Межа» П. Беб'яка. Також було представлено декілька

програм: «Фестиваль фестивалів», «Сонячний зайчик» (фільми на ЛГБТ-тематику) та «Свобода: кіно соціальних змін», присвячену темі свободи та толерантності, в рамках якої показано 6 стрічок, в т.ч. документальну «Процес: Російська держава проти Олега Сенцова» А. Курова. Крім того, відбулись спеціалізований форум та презентація спільного навчального проекту Довженко-Центру та Британської Ради в Україні «Envision Sound», представлено київську кінокомісію, проведено пітчінг проектів «Boat Meeting», спеціальні покази, а також різноманітні дискусії, майстер-класи для сценаристів, композиторів та режисерів короткометражних фільмів. У рамках заходу відбувся національний конкурс короткометражних фільмів. За «Золотого скіфського оленя» змагалось 19 стрічок українських режисерів, вироблених в Україні або у копродукції з Україною. Переможцем стала стрічка «Випуск'97» П. Острікова.

«Молодість не байдужа» – головний девіз ювілейного *XV Міжнародного фестивалю православного кіно «Покров»*, який пройшов у Києві з 6 по 8 жовтня. Перегляди конкурсних робіт відбулись у київському «Будинку кіно». На головні призи фестивалю претендували 60 фільмів з України, Білорусі, Грузії, Фінляндії, Вірменії, Литви, Латвії, Киргизії, Польщі, Сербії та Росії в номінаціях анімаційного, короткометражного, документального та повнометражного кіно. Крім релігійних, на фестивалі було представлено і соціальні фільми. Серед переможців, які отримали першу премію в номінації «Документальний фільм» – українська стрічка М. Беспалого «Хрещення Русі». Серед представлених анімаційних робіт перші премії присуджено українським фільмам «Маршрутка на Дніпро» (авторська група: Д. Загорнян, А. Свиридов, М. Реброва, М. Корчевська, А. Помозова) та «Святий Паїсій» (режисери Надія Кошман та Олександр Столяров).

Впродовж 11–15 жовтня у Львові пройшов *X Львівський міжнародний фестиваль короткометражних фільмів Wiz-Art*. Програма заходу складалася з Міжнародного конкурсу, у рамках якого переглянуто 16 стрічок з 15 різних країн, та Національного, який включав покази 10 стрічок українських режисерів. Окрім того, у рамках позаконкурсної програми «UA DOC Особливі» відбулись перегляди 7 українських документальних фільмів, які, на думку організаторів, є рупорами поколінь молодих громадян України, та спеціальні покази. Гран-прі конкурсу отримав фільм українського режисера Ю. Катинського «Післясмак», найкращою українською короткометражною стрічкою став фільм Ф. Сотниченка «Технічна перерва».

«100 фільмів за 100 хвилин» – *VII Фестиваль одноквилинних фільмів* від команди Київського міжнародного фестивалю короткометражних фільмів (KISFF) стартував у столичних кінотеатрах «Кінопанорама» та «Україна» в жовтні. У програмі представлено сто повноцінних, але екстремально коротких фільмів з усіх куточків планети: ігрових, анімаційних, документальних та

експериментальних тривалістю 60 секунд. Після київських показів фестиваль попрямує до різних міст України – від Ужгорода до Донецька, а далі – за кордон.

МУЗЕЙНА СПРАВА. ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

XXIV Міжнародна наукова конференція «Волинська ікона: дослідження та реставрація» пройшла у Луцьку. У заході взяли участь 45 вчених з України, Росії, Білорусії, Польщі, які зібрались 19 жовтня у Волинському краєзнавчому музеї. Мистецтвознавці, історики, музейні працівники та реставратори виступили з повідомленнями з історії, атрибутування, рентгенографування, хіміко-технологічних досліджень пам'яток сакрального мистецтва Волині, Київщини, Тернопільщини, Чернігівщини, Слобожанщини. За матеріалами конференції видано науковий збірник, окремий розділ якого присвячено вивченню творчої спадщини Й. Кондзелевича.

З 2 по 5 жовтня на Івано-Франківщині відбувся *II Воркшоп «Сучасні методи роботи музею»* для працівників музеїв Донецької та Луганської областей. Організатор проекту – Мистецький напрям Українського кризового медіа-центру за фінансової підтримки проекту «Зміцнення громадської довіри» (UCVI II), що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID). Воркшоп зібрав близько 40 представників музеїв Донбасу і є продовженням проекту «Музей відкрито на ремонт», розпочатого Мистецьким напрямом УКМЦ у 2016 році із залученням Слов'янського й Лисичанського краєзнавчих музеїв.

Премію за збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини у 2017 році отримала поліська співачка, Д. Чекур, що народилася у селі Старі Коні Зарічненського району Рівненської області.

Музей писанкового розпису, філіал Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського, що у м. Коломиї Івано-Франківської області, за популярність серед відвідувачів від відомого в усьому світі сайту для мандрівників TripAdvisor отримав «Сертифікат про досконалість».

Протягом жовтня в музеях України пройшли такі виставки: у Національному заповіднику «Софія Київська» – «Весільна Україна», «Mira res...» про митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. Заборовського, рідкісного зібрання старовинної козацької зброї та раритетів «Козацька Покрова», «За край і волю, за нації долю!» – про спадкоємність боротьби українців від часів УПА до сучасного збройного протистояння на Донбасі та «УПА – відповідь нескореного народу. Повстанці проти комунізму»; у Національному музеї історії України у Другій світовій війні – фоторобіт «Об'єктивНА історія» до 75-ї річниці створення УПА; у Музеї історії Києва – 140 артефактів козацької доби «Щоб зберегти на всі віки скарби козацької доби!»; в Івано-Франківському мистецтв Прикарпаття – ікон і професійних хрестів XVIII–XIX ст. «Під твій покров...»; у Кіровоградському обласному

художньому – «Спецфонд 1937–1939 з колекції Національного художнього музею України»; у Літературному Уласа Самчука в Рівному – до 120-річчя від дня народження В. Поліщука та до 80-ї річниці Великого терору – масових політичних репресій 1937–1938 років; у Львівських: національній галереї мистецтв ім. Б. Возницького – «Інфанта Маргарита» Д. Веласкеса з фондів Національного музею мистецтв ім. Б. та В. Ханенків, етнографії та художнього промислу – побутових речей, вишивок, світлин, музичних інструментів переселенців та робіт О. Турянської «Matrix» у рамках проекту «Вигнанці», в Музеї О. Кульчицької – живопису О. Кульчицької із серії «Народний одяг західних областей України»; у Музеї «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні» в Дніпрі – «Євреї після Голокосту» до 5-річчя музею; у Музеї волинської ікони в Луцьку – ікони ієромонаха Білостоцького монастиря Й. Кондзелевича та майстрів його кола; у Музеї писанкового розпису в Коломиї Івано-Франківської області – творів П. Плитки-Горицвіт; у Хмельницькому обласному художньому – творів М. Андрійчука «Прометей».

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

Міністерство культури України *оприлюднило список видань, які будуть закуплені за програмою «Українська книга» для поповнення фондів публічних бібліотек, а також список організацій-отримувачів літератури для подальшого розповсюдження її серед публічних бібліотек регіонів. До переліку увійшли 138 назв видань загальним тиражом понад 522 500 примірників.*

Впродовж 7–8 жовтня в Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого тривав *Київський міжнародний літературно-музичний конкурс – фестиваль «Причал на Поштовій»*, засновником якого є Український фонд культури. Участь у заході взяли поети, композитори, співаки та музиканти з різних куточків України: Запоріжжя, Полтави, Черкас, Львова та інших. Поруч з професійними виконавцями змагалася талановита молодь. Серед членів журі: письменник О. Бакуменко, народні артисти України Г. Яблонська, Р. Недашківська, С. Мирвода, Н. Матвієнко, поети І. Малкович, Р. Тучин, В. Ростовський, композитор-виконавець О. Коляда, заслужені діячі мистецтв В. та В. Касьянови та інші. Лауреати визначалися у номінаціях «поезія», «мала проза», «авторська пісня», «композиторська творчість», «вокальне мистецтво». Приз глядацьких симпатій отримав наймолодший учасник конкурсу, полтавчанин з народного ансамблю сучасної пісні Mala-hit О. Балана. *Також у бібліотеці відбулися: круглий стіл на тему «Творча спадщина Петра Біливоди: місце в літературі» за участі літератора та видавця С. Чиркова; засідання Клубу шанувальників музики «Душу музикою омий», присвячені композитору В. Сильвестрову з нагоди його 80-річчя та творчості австрійського композитора й диригента В. А. Моцарта «Мій шлях до Моцарта»; у форматі «Цікавих зустрічей» – чергове засідання пісенно-туристичного Клубу ветеранів туризму та бардівської пісні. А 5 жовтня понад 200 осіб, більше половини з яких – студенти київських вузів, взяли участь*

у театралізованій екскурсії, яка цілу ніч тривала у бібліотеці та була організована студентами історичного факультету КНУ імені Т. Г. Шевченка.

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України запустила *онлайн-ресурс «Україніка»*, на якому розміщено документи, рукописи та літературу про історію, економіку і культуру України у відповідних розділах. «Україніка» створено за зразком національних ресурсів інших країн, таких, як «Британіка», «Галліко», «Германіка» й інших. Основні завдання ресурсу – надання доступу до документів державного значення, архівація ресурсів про Україну, збереження фондів в електронному вигляді та популяризація української мови і культури. Поповнюється «Україніка» з ресурсів самої бібліотеки, українознавчих сайтів, веб-ресурсів наукових інституцій.

Фахівці бібліотечно-інформаційної сфери з України та Білорусі взяли участь у традиційному науковому форумі – *Міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек»*, яка пройшла у Києві, в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, протягом 3–5 жовтня. Під час заходу працювали секції з питань стратегічного розвитку наукових бібліотек, атрибуції та експертизи рукописної та книжкової спадщини, електронних бібліотечно-інформаційні ресурсів в сучасних наукових комунікаціях, біографіки у вітчизняному науково-інформаційному просторі та інших. Також проведено семінари: «Міжнародні стандарти діяльності наукових бібліотек», «Бібліометричні технології та наукометричні дослідження», «Історія української науки в документах», «Збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи». Крім того, відбулося засідання Асоціації бібліотек України і Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів – членів міжнародної асоціації академії наук, де обговорили перспективи розвитку співробітництва бібліотек України і зарубіжжя, круглий стіл на тему «Національна бібліографія України: етапи, тенденції і перспективи розвитку», книжкові виставки та інше.

Всеукраїнська науково-практична конференція «Короленківські читання» на тему «Бібліотеки, архіви, музеї: динамічний розвиток і пошук нових форматів» пройшла 26 жовтня у Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка. У заході взяли участь фахівці бібліотек, архівів та музеїв України з Києва, Дніпра, Львова, Луцька, Черкас, Полтави, Рівного, Запоріжжя, Сум, Одеси, Опішного Полтавської області, Харкова, Хмельницького та інших міст. Зокрема, з Національних бібліотек України: імені Ярослава Мудрого, імені В. І. Вернадського, наукової медичної, для дітей, Львівської наукової імені В. Стефаника, а також Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського, науково-технічних бібліотек вищих навчальних закладів: Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Харківської державної академії культури, Рівненського державного гуманітарного університету та інших закладів культури та освіти України. Загалом – понад 140 учасників. У межах конференції відбулися пленарне, два секційні засідання, круглий стіл на тему «Проблеми

інтелектуальної власності та авторського права в бібліотечно-інформаційній сфері», постерна сесія у віртуальному режимі. Було представлено близько 40 доповідей та повідомлень.

У рамках Європейського тижня місцевої демократії 17 жовтня на базі Чернівецької обласної універсальної бібліотеки відбулася *Міжрегіональна відеоконференція «Конкурентоспроможна бібліотека в ОТГ»*, в якій взяли участь представники влади, громадських організацій, бібліотекари ОТГ, працівники обласних бібліотек з Вінниці, Луцька, Дніпра, Львова, Кропивницького, Хмельницького, Чернігова та Чернівців. Під час заходу обговорено наступні питання: виклики для бібліотек в умовах децентралізації; конкурентоспроможна бібліотека в ОТГ; практична реалізація мінімального культурного кошика; роль бібліотеки в репрезентації культурного потенціалу громади; надання якісних і корисних послуг; проведення адвокаційної кампанії; створення модельної бібліотечної системи.

Різними бібліотечними заходами вшановано ювілеї українських літераторів:; 150-річчя від дня народження О. Маковея; 125-річчя від дня народження Г. В. Михайличенка; 120-річчя від дня народження В. Поліщука; 110-а річниця від дня народження І. Багряного; *а також* 245-річчя від дня народження англійського поета С. Т. Колдріджа; 215-річчя з дня народження польського поета М. Гославського 125-річчя від дня народження від дня народження російської поетеси М. Цветаєвої; 120-річчя від дня народження французького письменника Л. Арагона.

ЛІТЕРАТУРА

У форматі «нон-стоп» 27–29 жовтня у Запоріжжі пройшов *III Міжнародний фестиваль «Запорізька книжкова толока»*. Це одночасно і книжковий ярмарок, і креативний простір, і платформа для суспільного діалогу. Серед гостей – десятки відомих видавців, менеджерів культури, літераторів з усієї країни та з Польщі, Чехії та Франції. У програмі: зустрічі з письменниками, дискусії, майстер-класи, виступи музичних гуртів і театральних колективів, кінопокази, нічні поетичні читання тощо. Свої новинки представили «Видавничий дім „КОМОРА”», «Видавництво Старого Лева», «Клуб сімейного дозвілля», видавництва «Люта справа», «Час майстрів», «Наш формат», «Смолоскип», «Літопис», «Фонтан казок», «Vivat», «Зелений пес», «Український пріоритет», «Ранок», «Теза» та інші. Серед учасників: Л. Дереш, М. Кідрук, О. Ірванець, Н. Сняданко, В. Івченко, О. Шинкаренко та інші. Відбулася також фахова панельна дискусія «Культурний менеджмент. Перспективи децентралізації». Оголошено премію «Найкраща книга Запорізької книжкової толоки – 2017». Гран-прі конкурсу отримало «Видавництво Старого Лева» за книгу Р. Романишин й А. Лесіва «Голосно, тихо, пошепки».

Впродовж 6–7 жовтня на 14 локаціях у Луцьку відбувся *I Міжнародний поетичний фестиваль «Меридіан Луцьк»*. Творцями та натхненниками фестивалю стали: ГО «Мистецьке об'єднання «СтендаЛЬ», Міжнародна

літературна корпорація Meridian Czernowitz, Департамент культури Луцької міськради та Р. Бондарук. Під час заходу було представлено творчість 30 сучасних авторів з Польщі, Білорусі, Ізраїлю, Литви, Латвії та Естонії, в т.ч. українських: Ю. Іздрика, С. Жадана, О. Забужко, М. Кіяновської, Ю. Андруховича. Пройшли книжковий ярмарок, поетичні читання, перформанси, концерти, вистави, публічні лекції та дискусії, презентації.

Письменники з Хмельницької, Вінницької, Житомирської, Закарпатської, Львівської та Рівненської областей стали учасниками *III Всеукраїнського літературного фестивалю «Зернослово»*, який відбувся у Білогірському районі Хмельницької обл. Серед них: письменники В. Горбатюк, В. Сироватко, М. Білокопитов, П. Маліш, поети А. Ненцінський, В. Міхалевський, М. Цимбалюк, О. Остапчук, Л. Весела та інші. У рамках заходу пройшли поетичні читання, творчі зустрічі, поїздки в містя Білогір'я, що пов'язані з іменами відомих українських літераторів: М. Федунця, М. Мачківського, Л. Закордонця. У кожному селі, яке відвідали учасники, для місцевих бібліотек подаровано добірки книг.

Після кількарічної перерви у Рівному відбувся *Всеукраїнський фестиваль для творчої молоді «СУП-культура»*. Літературні дійства тривали з 6 по 8 жовтня на різних локаціях – у бібліотеках, кав'ярнях, пабах і просто неба. Письменники варили суп у переносному і прямому значенні, влаштували літературний борщ-бокс-батл, провели ніч еротичної літератури «Солодкий менует», вечір етно-фолк-рок-поезії «Літ-ра Року» за участі Д. Лазуткіна та рок-гуртів Brem Stocker, Fahrenheit, марафон експрес-презентацій книг українських письменників «Еспрессо за 10 хвилин», майстер-класи від майстрів слова, футбольний матч «footbook» тощо. Серед гостей фестивалю – С. Гридін, С. Прилуцький, А. Полежака, Є. Чуприна, Л. Мудрак та інші.

XI Всеукраїнське літературно-мистецьке свято «Просто на Покрову» відбулося в місті Коростені, що на Житомирщині. За традицією перший день свята мав назву «Література свіжого повітря» – мистецькі перемоги здобували учні загальноосвітніх шкіл міста. А 14 жовтня свої твори представляли дорослі з різних регіонів України. Вручено 5 премій ім. В. Юхимовича – автора пісні «А льон цвіте...», літераторам зі Слов'янська (Донеччина), Львова, Сум, Чорноморська (Одещина) та Новограда-Волинського (Житомирщина).

Літературну премію імені Олеся Ульяненка за нонконформізм у творчості та «схильність до позитивної асоціальності» отримав письменник М. Камиш за роман «Чормет».

АМАТОРСТВО. ПРОСВІТНИЦТВО

У рамках проекту «Рівне – місто унікальних подій» та за підтримки міського управління культури і туризму 12–15 жовтня пройшов *IV Міжнародний етнічний фестиваль «Лірницька Покрова у Рівному»*, участь в якому взяли лірники та кобзарі з Білорусі, Польщі та України. Зокрема, А. Ляшук, Ю. Сковкін та Д. Кузьмич з Рівненщини, М. Хай та В. Кушпет з Київщини та інші. У центрі міста та поблизу храмів вони співали псалми та балади на епічну та релігійну

тематики. Також у програмі заходу – майстер-класи, круглий стіл «Лірницька традиція Білорусі, Польщі та України: історія, практика, перспективи», заключний концерт лірників та кобзарів та танці під ліру.

Підведено підсумки *II Всеукраїнського конкурсу декоративно-прикладного мистецтва «Барви Сумщини»*, що тривав протягом 17–23 жовтня на базі Сумського вищого училища мистецтв і культури ім. Д. Бортнянського. Всього учасниками (вік – 13–21 рік) з усієї України на конкурс було представлено близько 50 робіт в різних жанрах: художній розпис, композиція, вироби з кераміки і бісеру, витинанки. Перші премії вибороли студентки Ніжинського коледжу культури і мистецтв ім. М. Заньковецької К. Кожухар та А. Овдієнко та Сумського вищого училища мистецтв і культури ім. Д. С. Бортнянського А. Курило, Ю. Кошова, Я. Кошова, А. Полуйко, а також О. Богданович з Біловодська Сумської області, В. Клець з Липоводолинська Сумської області, О. Грищенко та В. Харламова з Сум, О. Грабовська з Києва.

В областях України пройшли *фестивалі патріотичної пісні*, приурочені до Днів українського козацтва, захисника України та 75-ої річниці утворення Української Повстанської Армії: у Києві – фестиваль «Кобзарсько-лірницька Покрова», у Смілі Черкаської області – V Всеукраїнський фестиваль патріотичної та козацької творчості «Богдановими шляхами» ім. М. Моцика; у Запоріжжі – Всеукраїнський фестиваль військово-патріотичної музики та етнічного мистецтва «Ой у лузі червона калина», у Гнівані Вінницької обл. – IV Регіональний фестиваль народних аматорських хорових колективів під девізом «Хай не буде переводу козацькому роду»; у Луцьку – обласний фестиваль патріотичної пісні «У піснях мого народу – доля України», в урочищі Гутвин Костопільського району Рівненської області – обласний фестиваль патріотичної пісні «Героям слава!», у Старій Синяві Хмельницької області – фінал обласного фестивалю-конкурсу сценічних творів військово-патріотичної тематики «Творю для тебе, рідна Батьківщино!», у Чорткові, що на Тернопільщині, — обласний фестиваль української патріотичної пісні «Червона калина», у Чернігові – VIII Фестиваль патріотичної пісні «Поклик серця».

Матеріал підготувала

Соломка В. А., провідний редактор
відділу наукового аналізу й узагальнення інформації
Інформцентру з питань культури та мистецтва

Комп'ютерне опрацювання та редагування **І. Г. Піленко**

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 1,72. Б/т. Зам. 128. Безплатно

НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ–1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12